

Rodatge del documental *La bomba del Liceu*, de Carles Balagué (2010).

El documental fa taquilla

El documental viu un període de visibilitat creixent de dia en dia. El festival internacional de documental Docs Barcelona ha tancat les portes amb un augment d'espectadors. Assistim a un autèntic retorn al realisme.

Experiències com *En construcció* o *Bowling for Columbine* van portar milers de persones a les sales. El documental abandonava els circuits alternatius i adquiria una presència més gran en el panorama àudio-visual del país. Actual-

ment, els Països Catalans mostren una continuïtat en la tendència començada pels documentals de creació estrangera. Aquesta vegada, amb un reforç extraordinari de les produccions pròpies. Entre moltes més, amb les estrenes recents de *La bomba del*

Liceu, de Carles Balagué, o *Moriscos, els valencians oblidats*, de Sergi Tarín.

El documentalista xilè Patricio Guzmán il·lustra amb una bonica metàfora gràfica la importància simbòlica que té el documental per a la societat: “Un país sense documental és com una família sense àlbum de fotografies.”

Tot amb tot, la definició de *documental* és personal, fins i tot per als professionals del sector. Per exemple, Joan González, director del festival internacional de documentals Docs Barcelona i cap de la productora Paral·lel 40, el considera una “interpretació creativa de la realitat feta des del criteri del creador, tant si és des del punt de vista d’una càmera domèstica com si es tracta una superproducció”.

Joan González, director de Docs Barcelona, i Sebastián Marroquín, fill del traficant Pablo Escobar, presentant *Pecados de mi padre*.

Molts dels creadors consideren el documental com un format amb moltes possibilitats d'expressió creativa, que permet d'encarar des de punts de vista infinits la complexitat de la realitat i la condició humana, i dels fets que se'n deriven. Per a Ventura Durall, cap del departament de documental de l'escola de cinema ESCAC i director cinematogràfic, en la creació del documental "cal no posar-se per sobre de la realitat; transmetre allò que tu has vist o viscut, sense situar-se més amunt", per evitar que la subjectivitat acabi deformant el relat. Durall també destaca un altre dels elements bàsics d'aquest gènere: el valor com a element de preservació de la memòria col·lectiva, pel fet de fixar el testimoni d'una època. Així mateix, també defensa el gènere com una eina de debat social.

L'origen de tot plegat i el 'bushkasi'. "Qui pot demanar una competició de *bushkasi* si no sap que és?" Joan González es mostra categòric amb aquesta referència al joc pakistanès. "Si tu no saps que pots veure documentals no n'aniràs a veure."

Aquest és el punt de partida dels esforços de la gent que ha fet revisar el gènere als Països Catalans. Sales cinematogràfiques, productors, directors, la televisió i l'administració pública fa temps que van co-

mençar a arriscar-se per a afavorir la creació d'una tradició pròpia. "Construir la nostra indústria artesana i farem que la roda ja no s'aturi", afirma González. El creixement de la producció la trobem, doncs, als inicis del 2003. "Quan Docs Barcelona va començar gairebé ens trobàvem a un 0% de producció", diu González. Ara Catalunya és un dels dos països amb més presència a l'espai de promoció anomenat Pitching Forum, una trobada de professionals internacionals i creadors en què aquests darrers poden exposar les seves propostes per a obtenir finançament, promoció o fins i tot contractes de coproducció. Durant els darrers temps, produccions principatines i valencianes han arribat a ser nominades als Oscar, i també a més festivals internacionals de prestigi. "Hem creat marca. El nostre documental comença a relacionar-se amb la qualitat arreu del món", explica González.

Els responsables d'aquest èxit són, en part, els autors, algunes televisions públiques –especialment, TVC i algunes televisions locals. La televisió pública catalana exerceix de capdavantera en la difusió d'aquest format, amb programes emblemàtics com ara *30 minuts* i *60 minuts*, entre més, o el més nou *Sense ficció*, situat a la programació del primer canal.

Les universitats també han tingut un paper clau en l'impuls del documental de nous formats, àmpliament reconegut. Màsters en creació, com ara el de documental de creació de la Pompeu Fabra, que va començar l'any 1998, han obert portes a nous formats i estils de creació amb la producció de títols com ara *Monos como Becky*, de Joaquim Jordà (primera edició), *Buenaventura Durruti, anarquista*, de Jean-Louis Comolli, o *Cravan vs Cravan*, d'Isaki Lacuesta. Tots ells han estat guardonats amb

El català té una forta presència als documentals, en comparació amb el cinema en general

Artur Hernández, director del festival de cinema en català Inquiet, que es fa a Picassent (Horta) i dedica un premi als documentals.

premis de reconeixement i presència diversos als grans festivals cinematogràfics, com ara el de Sitges, el de Sant Sebastià o els premis Ciutat de Barcelona.

La Universitat Autònoma de Barcelona convoca també anualment –des de fa deu anys– el màster de teoria i pràctica del documental creatiu, curs que s'ha convertit en un laboratori d'experimentació i transformació de la realitat, amb noves tècniques que fusionen ficció i realitat. La influència d'aquest curs es pot observar en diversos fòrums internacionals del sector, i es fa present en obres guardonades, com ara *Video sombra* (2000), de Pachi Bustos, premi de TV3 a la millor producció.

Igualment, les universitats valencianes han mostrat clarament la voluntat d'entrar en aquest àmbit, mitjançant els tallers d'àudio-visuals. La Universitat d'Alacant ha produït *Castigats*, de Luis García Verdú i Vicente Pascual. És un testimoni colpidor de set víctimes de la repressió franquista que relaten les experiències personals per mitjà dels records. D'una altra banda, el 12 de febrer s'estrena *Tras la huella de Darwin*, dins la celebració del 201è aniversari del naixement de Darwin, una producció del Taller d'Audiovisuals i de la Càtedra de Divulgació de la Ciència.

Un altre fet destacat en aquest èxit

és el paper d'algunes administracions públiques del país, com ara la Generalitat de Catalunya, per mitjà de l'impuls de convenis de col·laboració amb productores independents. Només durant l'any passat, a Catalunya es van produir 47 documentals per a televisió, 27 llarg-metratges i 11 produccions anomenades de *noves plataformes*.

El director i productor de documentals Ventura Durall es mostra optimista: "Passen moltes coses darrere. Ara tothom, amb una càmera, pot fer un producte, amb promocions i pressupostos petits."

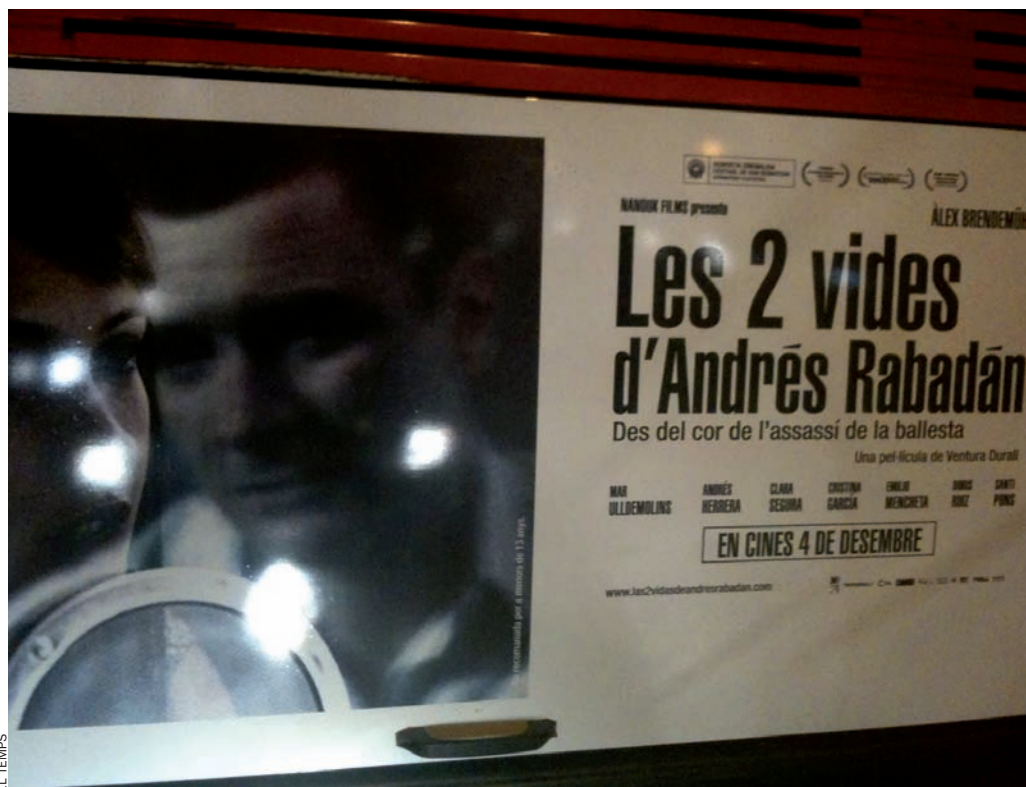
Així i tot, Joan González, director de Paral·lel 40, alerta que no hi ha prou dades, cosa que priva d'analitzar la situació en condicions. Les poques dades de què es disposa, però, indiquen una clara tendència a l'augment.

Un gènere més normalitzat.

Comparat amb el cinema convencional, el gènere del documental aporta normalitat lingüística a l'escena cinematogràfica del país. El festival de cinema en català Inquiet, de Picassent (Horta), destina un dels premis a aquest gènere. A la darrera edició, el 2009, el periodista Sergi Tarín va guanyar el premi al millor llarg-metratge documental amb *Moriscos, els valencians oblidats*.

També hi ha una altra iniciativa, anomenada "El documental del mes" que, segons els seus impulsors, aporta igualtat d'oportunitats a l'oferta en català. La idea, impulsada per Paral·lel 40, consisteix a exposar el mateix documental el primer dijous de cada mes, a diverses sales de l'estat espanyol, on es presenta el film en versió original –als Països Catalans, subtítolada en català. Enguany, "El documental del mes" té presència a més d'una quarantena de sales d'arreu del territori.

"Un passat i un futur". La tradició d'aquesta disciplina al nostre territori ve de lluny. Fou Fructuós Gelabert el primer d'interessar-se per rodar documentals a la ciutat de Barcelona, i el seguiren els germans Baños. Gelabert va quedar fascinat amb la presentació del Kinestoskop d'Edison a

Les 2 vides d'Andrés Rabadán és el primer film dirigit per Ventura Durall. És un documental sobre l'anomenat assassí de la ballesa, que vol suscitar debat.

la ciutat i va decidir de construir, amb l'ajuda del fotògraf Santiago Biosca, una rèplica de l'aparell amb la qual va enregistrar la cinta que mostra, encara avui, la sortida dels fidels de l'església parroquial de Santa Maria de Sants. Només un any després, el 1898, la productora Pathe comprava –amb la intenció d'exhibir-la a tot el món– la *Visita de Doña Cristina y Don Alfonso XIII a Barcelona*, que mostrava la rebuda del monarca a la ciutat. Barcelona esdevenia així, fins els anys 20, una de les principals potències cinematogràfiques d'Europa, on van néixer una desena de productores.

Tanmateix, la tendència no va durar gaire, i la indústria entrà en letargia fins els anys de la Segona República quan, juntament amb la creació de l'anomenat Comissariat de Propaganda, nasqué la productora Laya Films dirigida per Joan Castanyer. Laya Films produí durant tot els conflictes *Espanya al dia*, un seguit de documentals enregistrats al front que es destinaven al públic del país i es projectaven abans de l'emissió d'un llarg-metratge a les sales de cinema. La productora també va actuar com a

distribuïdora a la Unió Soviètica i va enregistrar més de cent documentals durant la seva trajectòria.

El fet cinematogràfic es pren per primera vegada com una qüestió política i adopta un caire social. En imposar-se la dictadura, la cinematografia es mor, i no fou fins a la transició que reviscolà, amb la producció de documentals de factura més creativa, com ara *Ocaña, retrat intermitent*, de Ventura Pons, o *Numax presenta*, de Joaquim Jordà, peces que obren la porta a les creacions que es mouen entre el documental i la ficció, àmbit que ara encapçalen les universitats catalanes.

Segons Joan González, el futur del documental serà de normalitat, després d'haver estat marginat durant temps. Un espai on es pugui produir en concurrència amb més països i on el públic respongui amb exigència de qualitat.

"Sempre hem de ser crítics –diu Ventura Durall–: encara falten xarxes de cinemes públiques que es decantin a favor del documental íntegrament."

Marta Rubirola